

KÜRESEL EKONOMİK KRİZ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE ALINAN ÖNLEM PAKETLERİNİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Doç. Dr. Oktay ÖKSÜZLER¹

Arş. Gör. Erdoğan TEYYARE²

ÖZET

2008 yılında ABD'de ortaya çıkan kriz bütün dünya ülkelerini etkilediği gibi Türkiye'yi de olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm dünyayı etkisi altına alan küresel ekonomik kriz, ülkeleri arka arkaya bir takım tedbirler almaya zorlamıştır. Önlem paketleri açıklayan ülkelere Türkiye'de katılmış ve bu bağlamda "Ekonomik Önlem Paketleri" adı altında 7 adet tedbir paketi açıklanmıştır. Bu çalışmamızda Türkiye'nin almış olduğu ekonomik önlem paketleri göz önüne alınarak, bu önlem paketlerinin zamanlaması ve istihdam üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Alınan önlem paketlerinin dünya ülkeleri ile uyum sağladığı görülmekte fakat yetersiz olmakla birlikte zamanlama açısından da geç kaldığı gözlemlenmektedir. Bu konuda işsizlikle mücadelede kısa sürede başarı elde eden ülke örnekleri ile bir takım önermeler yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Önlem Paketleri, Küresel Kriz, İstihdam, Türkiye.

The Effects Of Prevention Packages On Employment During The Global Financial Crisis In Turkey

ABSTRACT

Global economic crises that arise in US in 2008 affected badly Turkey as well as all countries in the world. As a consequence, all countries took some protection measurements to lower the negative effects of the crises. Turkey has also taken some protective measurements named as "Economics Protective Packages" In this study; we study 7 Economic Protective Packages in terms of their timing and effects on employment. Although these measurements are in parallel in line with other countries in not good enough to lower the record rate of unemployment in Turkey. As a solution, the experiences of some countries on lowering unemployment are evaluated.

Keywords: Unemployment, Global Crisis, Turkish Economy

¹ Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF İktisat Bölümü, 10200 Bandırma, oktayoksuzler@yahoo.com

² Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, İİBF Maliye Bölümü, 67100 Zonguldak, erdoganteyyare@gmail.com

1. GİRİŞ

Bu çalışmada 2008 yılında başlayan küresel krizin Türkiye'ye etkileri bağlamında hükümetin almış olduğu önlem paketlerinin işsizlik üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır. Küresel ekonomide sermaye hareketlerine uygulanan engellerin kaldırılması ile birlikte bazı sorunlarda meydana gelmeye başlamıştır. Mali sistemdeki hızlı değişim ve gelişim öyle boyutlara ulaştı ki, konulan kurallar sisteme yeterli gelmemeye başlamıştır. Başka bir ifade ile mali sektörün ortaya çıkardığı enstrümanların sisteme giriş hızı, sektörün kuralların dışına taşmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler mali sektör hacminin reel sektöre göre aşırı büyümesini netice vermiştir. Bu uyumsuzluğu sistem daha fazla taşıyamamıştır (Eğilmez, 2008). ABD'de vandaşın normal geliri ile satın alabileceğinden daha fazla konut arz edilmesi; başka bir deyişle konut sektörüne gereğinden fazla kaynak aktararak fiyatların aşırı ölçüde şişirilmiş olması krizin önünü açmıştır. Satılmaya hazır evlerin ödeme gücü olmayan potansiyel ev sahiplerine pazarlanması noktasında finansal sistem devreye girmiş, "mortgage" adı verilen uzun vadeli ipotek karşılığı kredilerin yardımıyla bu konutlar satılmıştır (Acar, 2009: 19). ABD'den başlayan küresel krizin temelinde mortgage piyasasına ilişkin sorunlar vardır. ABD'de bankalar konut kredileri için gereken parayı yatırım bankalarında ihraç ettikleri tahviller ile borçlanarak sağlıyorlardı. Ancak kredilerin geri dönüşümü zora girince yatırım bankaları ve ABD mortgage piyasası tehlike sinyalleri vermeye başladı.

Mortgage kredilerinin yapısının bozulması, faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarındaki balon artışlar, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık ve kredi türev piyasalarının aşırı genişlemesi küresel krizin ortaya çıkmasında ki temel nedenler olarak sıralanabilir.

Kriz her ne kadar başlangıçta bir mortgage krizi olarak ortaya çıksa da takip eden süreçte bir likidite krizine dönüşmüştür. Başta ABD olmak üzere dünyanın birçok gelişmiş ekonomisinde bankaların batmasına, bazı bankacılık modellerinin yok olmasına hatta bazı ülkelerin iflas kararı açıklamasına sebep olmuştur. ABD'de 2007 yılında, finans ve sigorta, gayrimenkul, inşaat ve madencilik sektörü gibi dört temel sektörün büyüme hızının yavaşlamasıyla genel ekonominin büyüme hızı da yavaşladı. Ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olan reel sektör, mortgage krizinden olumsuz etkilendi.

Kriz sadece ABD'ye münhasır kalmayıp, ABD'den Avrupa ülkelerine ve oradan küreselleşmenin de etkisiyle tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Ayrıca kriz sadece mali piyasalarla sınırlı kalmayıp farklı kanallarla genel ekonomiye de yayılarak reel sektörde de derin yaralar açarak etki alanını hızla genişletmiştir (Baran, 2009). Talep hızla düşmekte, kapasite kullanım oranı küçülmekte, özel tüketim azalmakta, dış ticaret yavaşlamakta ve bunlarla birlikte de ekonomiler daralmaktadır. Tüm bu olumsuzluklar beraberinde işsizlik sorununu meydana getirmektedir.

Kriz ABD’de başlamış fakat etkileri hızla tüm dünyaya yayılmıştır. Bütün dünyayı kasıp kavuran bu krizden Türkiye’de payını almış ve birçok olumsuz etkilerini görmüş ve halen görmektedir. Başta dış piyasalarda talep daralmasıyla birlikte ihracat miktarları azalmış, buna bağlı olarak da üretim hız kesmiştir. Bazı bankalar kredileri geri çağırma yoluna gitmişlerse de bunlar sınırlı kalmıştır. Türkiye finansal krizden nispeten az etkilenen ülkelerden biri olmuştur. 2001 krizinden alınan dersle bankacılık sisteminin sağlam durumda olması, mortgage sektörünün henüz gelişmemiş olmasının etkisiyle batık kredi sorunu yaşanmamıştır. Birçok ülkede finans sektörü ağır yaralar alırken, Türkiye’de reel kesim daha çok etkilenmiştir. Finansal kriz her ülke için aynı sonuçları doğurmayabilir.

Genel olarak krizlerin en son dalgasında işgücü piyasaları etkilenmektedir. Diğer sektörler daha çabuk toparlanabilirken istihdam konusunda aynı durum sözkonusu olmamaktadır. Genel olarak krizin iş gücü piyasalarındaki etkileri uzun süreli olmakta ve yükselen işsizlik oranları kolay bir şekilde eski değerlerine dönmektedir. Üretimin ve tüketimin azalması, kapasite kullanım oranlarının düşmesi, ticaret hacminin daralması vb. gibi sorunların sonucunda işsizlik sorunu karşımıza çıkmaktadır. İstihdam sorununun çözümü, ekonominin diğer birimlerinden farklı olarak kısa süreli olmamaktadır. Kriz öncesi işsizlik oranlarına tekrar ulaşmak uzun zaman alabilmektedir. Buna en iyi örnek yine Türkiye olacaktır. 2000 yılında % 7 seviyelerinde olan işsizlik, 2001 krizinin hemen ardından birkaç puan artarak 2003 yılında % 10,5 seviyesine ulaşmıştır. Bu tarihten sonra yüksek büyüme rakamları olmasına rağmen işsizlik eski seviyesine düşmemiştir. Küresel krizin etkileri de küresel olmakta ve daha ne kadar süreceği tam olarak bilinmemektedir. Bu nedenle alınan önlemler ve geliştirilecek politikalar ülkemiz açısından büyük önem arz etmektedir. Zira işsizlik rekor seviyelere ulaşmış bulunmaktadır.

2. TÜRKİYE’DE KRİZ DÖNEMİNDE AÇIKLANAN ÖNLEM PAKETLERİ

Küresel ekonomik kriz karşısında tüm dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de bir dizi önlemler alınmıştır. Bu önlemleri likitide destekleri, vergi destekleri, istihdam destekleri, yatırım destekleri, üreticiye ve ihracatçıya sağlanan kredi ve garanti düzenlemeleri ve ar-ge destekleri olarak gruplandırabiliriz. Kriz sürecinde Türkiye’de 7 adet önlem paketi açıklanmıştır. Bu güne kadar 6 adet ekonomik paket yürürlüğe konulmuş fakat en son ve en önemli paketlerden biri olan istihdam paketi halen yürürlüğe girmemiştir. Bu paketlerin içeriğini ise şunlar oluşturmaktadır:

- **1. Önlem Paketi:** 2008 yılının ikinci yarısından 2009 yılına kadar olan dönemde alınan tedbirler “Birinci Önlem Paketi” olarak sınıflandırılmıştır. Bu paketin toplam büyüklüğü 11,4 milyar TL ve milli gelire oranı % 1,1 iken bütçe içindeki ağırlığı % 5 olarak hesaplanmıştır (Sedefed, 2009). Esnaf ve sanatkârların, finansman ihtiyacının karşılanabilmesi ve piyasada yaşanan nakit sıkışıklığının bir ölçüde hafifletilebilmesi amacıyla, 26

Kasım 2008 tarihinde 350 milyon TL kredi hacimli “Sıfır Faizli İstihdam Endeksli Cansuyu Kredisi Desteği” başlatılmıştır. KOBİ’ler ile imalatçı esnaf ve sanatkârın 25 bin TL’ye kadar, pozitif bir ayrımcılık yapılarak, kadın imalatçı esnaf ve sanatkâra, 30 bin TL’ye kadar kredi imkânı sağlanmıştır (Milliyet, 2009).

KOSGEB aracılığıyla yürütülen “Esnaf ve Sanatkâr Kredisi Destek Programı” ile imalatçı esnaf ve sanatkâra “0” faizli kredi verilmesi planlanmıştır. Program kapsamında 18 ay vadeyle 5000 esnaf ve sanatkâra kredi imkânı sunulacaktır. Bu programa 10.999 işletme başvuruda bulunmuştur ve 551 milyon TL’lik kredi talep edilmiştir. KOSGEB’in 2008 yılı bütçe imkânları çerçevesinde, diğer programlardan kalan bakiyeler ve tasarruflarla kredi şartlarına uyan asil ve yedek listenin tamamına kredi kullandırma imkânı sağlanmıştır (Apak ve Yılmaz, 2009: 16).

- **2. Önlem Paketi:** 2009 yılı bütçesinde yer alan tedbirler “İkinci Önlem Paketi” olarak adlandırılmıştır. Bu paketin 2009 yılı bütçesine getirdiği yük 15.8 milyar TL ve millî gelire oranı yüzde 1.4, bütçe içindeki ağırlığı ise yüzde 6.1 olarak hesaplanmıştır (Sedefed, 2009).

Yoğun talep üzerine, KOSGEB’in bütçe olanakları ve Maliye Bakanlığı’nın sağladığı destekle, aynı program çerçevesinde “Sıfır Faizli 2. Cansuyu Kredi Desteği” başlatılmıştır. Sıfır Faizli İstihdam Endeksli 2. Cansuyu Kredi Desteği ile 150 milyon TL’lik yeni kredi hacmi oluşturulması planlanmıştır. 2. Cansuyu Kredi Desteği kapsamında, 1 ile 9 arasında çalışmanı olan KOBİ’ler ile imalatçı esnaf ve sanatkârın 25 bin TL’ye kadar kredi imkânı sunulmuştur. Yine pozitif bir ayrımcılık yapılarak, kadın imalatçı esnaf ve sanatkâra, 30 bin TL’ye kadar kredi imkânı sağlanmıştır. 9’dan fazla çalışmanı olan KOBİ’lere üst limiti 100 bin TL olmak şartıyla, 25 bin TL’lik kredi tabanının üzerine çalışan başına 2 bin TL ek kredi kullanabilmelerine olanak sağlanmıştır. KOBİ’ler ile imalatçı esnaf ve sanatkâr kullanacakları kredi sıfır faizli olup kredi faizinin tamamı KOSGEB tarafından karşılanacaktır (Apak ve Yılmaz, 2009: 16).

Bu programda kredi kullanacak olan esnaf ve sanatkârlar ile KOBİ’ler, krediyi, ilk 3 ayı ödemesiz kalanı aylık eşit taksitler halinde üzere toplam 12 ayda ödeyeceklerdir. Program kredisinin yüzde 20’si Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi’nde, yüzde 20’si Diğer Kalkınmada Öncelikli Yörelerde ve yüzde 60’ı da Normal Yöre ve Gelişmiş Yörelerde bulunan esnaf ve sanatkârlar ile KOBİ’lere kullanılacaktır. Teminat sorunu yaşayan Esnaf ve Sanatkârlar ile KOBİ’ler sistem üzerinden Kredi Garanti Fonu’ndan destek alabileceklerdir (Milliyet, 2009).

- **3. Önlem Paketi:** “İşsizlik Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”(5838 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun) Üçüncü Önlem Paketi’nin çerçevesini oluş-

turmaktadır. Bu paketin toplam büyüklüğü 5.6 milyar lira ve milli gelire oranı yüzde 0,5, bütçe içindeki ağırlığı ise yüzde 2.2 olarak hesaplanmıştır (Sedefed, 2009).

Bu pakette en dikkat çekici önlem, kısa dönem çalışma ödeneği olanaklarının geliştirilmesi olmuştur. Gençler ve kadınların istihdamı konusunda kolaylıklar getirilmiştir. Bölge ve sektör esaslı yeni bir teşvik sisteminin başlatılması için ilk adım atılmıştır. Ar-Ge teşviklerinin kapsamı genişletilmiştir.

Bu kanuna göre, 2008 ve 2009 yıllarında kısa çalışma ödeneği için yapılan başvurularla sınırlı olmak üzere, kısa çalışma için öngörülen azami 3 aylık süre, 6 ay olarak uygulanacaktır. Kısa çalışma ödeneği miktarı da yüzde 50 oranında artırılarak ödenecektir (Hürriyet, 2009).

Yine aynı kanun kapsamında özürhükümlülerin ve eski hükümlülerin mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyonu, kendi işlerini kurmaları, özürhükümlülerin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojilerine ilişkin projelere kamu kurum ve kuruluşlarının vereceği destekte, proje bedelinin yüzde 50'si sınırlaması bundan böyle uygulanmayacaktır.

Ekonomik kalkınmanın hızlandırılması, istihdamın artırılması ve bölgeler arası gelişmişlik düzeyi farkının en aza indirilmesi (sektörel kümelenme ön plana çıkarılarak) amacıyla yatırımların teşvik edilmesine yönelik indirimli Kurumlar ve rgisi oranı uygulamasına imkân tanınacaktır. Ayrıca yatırımcıların lehine taşınmazlar üzerine irtifak hakkı ve kullanım izni verilebilecektir. Ancak yatırım konusu işletmenin faaliyete geçtiği tarihten itibaren istihdam edilecek işçi sayısına 5 yıl süreyle uyulması zorunlu olacaktır. Aksi takdirde verilen hak ve izinler iptal edilecektir (Apak ve Yılmaz, 2009: 17).

Tekstil, konfeksiyon ve deri sektörlerinde faaliyet gösteren firmalar, belirlenen bölgelere ve illere taşınmaları halinde bu işletmelere vergi yoluyla destek sağlanacaktır. Buna göre, tekstil ve deri sektörlerinde faaliyette bulunan ve asgari 50 kişilik istihdam sağlayan işletmelerden 2010 yılı sonuna kadar belirli bölgelere taşınacak tesislere 5 yıl süreyle % 5 Kurumlar ve rgisi ve SSK işveren payı desteği sağlanması ve taşınmayla ilgili nakliye giderleri Hazinece karşılanmasına olanak sağlanmıştır. Kablolü, kablosuz ve mobil internet servisi sağlayıcılığı hizmetine ilişkin Özel İletişim ve rgisi yüzde 15'ten yüzde 5'e indirilecektir (Hürriyet, 2009).

- **4. Önlem Paketi:** Toplam büyüklüğü 2,2 milyar TL ve milli gelire oranı yüzde 0,2 olan dördüncü önlem paketinin bütçe içindeki ağırlığı ise yüzde 1 olarak hesaplanmıştır. Kamuoyunda en çok yankı uyandıran bu önlem paketi, otomotiv, beyaz eşya, konut ve telekomünikasyonda KDV, ÖTV ve Özel İletişim ve rgisi oranlarının indirilmesini kapsamaktadır. Yine bu paket kapsamında KOSGEB'e kaynak aktarılmış ve enerji maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla ucuz tarife dilimi genişletilmiştir (Sedefed, 2009).

Bu paketin içeriğini şu enstrümanlar oluşturmaktadır:

- Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu iç talebi canlandırmak amacıyla yüzde 33 azaltılacaktır.
- Bütçeden KOSGEB için ayrılan 200 milyon liralık paya 75 milyon lira daha ilave edilecektir.
- Çiftçiler ve ihracatçının rekabet gücünü arttırmak amacıyla destekleme fiyat istikrar fonuna ayrılan pay 575 milyon liraya çıkarılacaktır.
- Emlak sektörünün yeniden canlandırılması için yeni konut satışından alınan vergi 3 ay süreyle yüzde 18'den yüzde 8'e indirilmiştir.
- Otomobil ve beyaz eşya sektöründe Özel Tüketim vergisi 3 ay süreyle düşürülmüştür.
- Eximbank'ın sermayesi 2008 yılında yapılan 500 milyon liralık artırıma ilaveten 500 milyon daha artırılmıştır (Apak ve Yılmaz, 2009: 20).
- **5.Önlem Paketi:** Toplam büyüklüğü 900 milyon lira ve milli gelire oranı yüzde 0,1, bütçe içindeki ağırlığı ise yüzde 0,3 olarak hesaplanmıştır. Bu paketle birlikte KDV ve ÖTV indirimleri, mobilya, bilişim, büro malzemeleri ve iş makinelerini de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmıştır. Ayrıca konut alım satımında tapu harcı oranları düşürülmüştür (Sedefed, 2009).

Bu paketle birlikte bina ve bağımsız bölüm şeklindeki iş yerleri satışından alınan yüzde 18'lik KDV oranı 3 ay süreyle yüzde 8'e indirildi. Ayrıca konut, iş yeri ve diğer gayrimenkullerin satışında alıcı ve satıcının her birinden, ayrı ayrı binde 15 olarak alınan tapu harcı, 3 ay süreyle binde 5'e indirilmiştir (Referans, 2009).

Talebi canlandırmak ve stokları eritmek için bilgisayar, bilişim ve büro makineleri ve mobilya sektöründe her türlü ev ve ofis mobilyalarında alınan yüzde 18 KDV, 3 ay süreyle yüzde 8'e indirilmiştir.

Yatırım ve üretimi canlandırmak amacıyla da özellikle KOBİ'lerin kullandığı bazı sanayi ve iş makinelerinden alınan yüzde 18'lik KDV 3 ay süreyle yüzde 8'e indirilmiştir (Apak ve Yılmaz, 2009: 21).

- **6.Önlem Paketi:** 2009 Nisan ayında kesinleşen altıncı önlem paketi ile özel sektör ile bankalar arasındaki kredi akışını düzenleyecek Kredi Garanti Fonunun (KGF) etkinlik ve fonksiyonunun artırılması amaçlanmaktadır. Hazine, 1 milyar lirayla fona katkıda bulunacaktır. Bu katkının bankacılık sektöründeki etkisi 10 katına kadar çıkabilecektir (Sedefed, 2009).

KGF, küçük ve orta ölçekli işletmeler için sağladığı kefaletle bu işletmelere destek vermekte, yatırımlarının ve işletmelerinin finansmanında banka kredisi kullanmalarını mümkün hale getirmektedir.

Bu fon ile bir taraftan firmalara kredi desteği sağlanırken, diğer taraftan bankaların bilançolarının sağlıklı yapıda kalmasına katkıda bulunulacaktır. KGF bankaların şirketlere vereceği kredinin yüzde 60'ına kefil olacaktır.

KGF ile yapılmak istenen piyasaya enflasyonist baskı yaratmadan, reel sektörün bankalar tarafından fonlanmasını sağlamaktır. Ayrıca tüm tarafların (banka, devlet ve şirket) elini taşın altına koymasını sağlamaktır (Apak ve Yılmaz, 2009: 21-22).

- **7. Önlem Paketi:** Son dönemde işsiz sayısındaki hızlı artış üzerine hazırlanan söz konusu paket, işsizlere, uzun vadede meslek kazandırmayı, kısa vadede de geçici iş sağlamayı amaçlayan istihdam paketidir. Henüz yürürlüğe girmemiş olan bu paket ile en az 500 bin kişiye doğrudan istihdam, 200 bin kişiye de mesleki eğitim kazandırması planlanmaktadır. Bu bağlamda alınacak olan tedbirleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Özel istihdam bürolarına geçici iş ilişkisi kurma yetkisi verilecektir. Bu kapsamda İş Kanunu'nda ve İŞKUR Kanunu'nda değişiklik yapılacaktır. İŞKUR'un uyguladığı toplum yararına çalışma programları genişletilecek ve buna dönük kaynak artırılabilecektir. İŞKUR'un meslekî faaliyetleri genişletilecektir. Bu kapsamda mevcut 100 bin kişi hedefine ilaveten 200 bin kişiye mesleki eğitim verilecektir. Çevre ve Orman Bakanlığı Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü'nün ağaçlandırma ve erozyonla mücadele konusuna ayrılan kaynak artırılabilecektir. Böylece bu alanda çok sayıda işsizlerin kısa süreli ya da devamlı istihdamı sağlanacaktır (Apak ve Yılmaz, 2009: 22-23).

3. KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN İSTİHDAMA ETKİLERİ

Mali piyasalarda başlayıp reel sektörü de etkisi altına alan küresel kriz, yatırımların azalmasına ve piyasalardaki güvensizliğin artmasına neden olmuş, bu durum yatırım, üretim ve tüketim seviyesinin gerilemesine, ekonomik büyümenin yavaşlamasına ve milyonlarca insanın işsiz kalmasına yol açmıştır. Kriz sürecinde birçok sektörde önemli oranda daralmalar meydana gelmesi, çalışanların işlerini kaybetmelerine ve küresel çapta istihdam şoklarına neden olmaktadır.

Pek çok şirket küresel krizle mücadele etmek ve krizden en az kayıpla kurtulmak için operasyon maliyetlerini azaltmaya çalışmakta, harcamalarını kısmakta, yatırımlarını ertelemekte ve çalıştırdığı işgücü sayısını azaltmaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Ocak 2009 tarihinde Küresel İstihdam Trendi (Global Employment Trends) isimli raporunu yayınlamış ve raporda 2007 ve 2008 yılı işsiz sayıları ve oranları verilirken 2009 yılında dünya genelindeki işsizliğin hangi seviyelerde olacağını 3 farklı senaryo ile açıklamıştır. İşsizlik rakamları ve oranları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1: Dünya İşsizlik Rakamları ve Oranları

Bölge	2007	2008	2009		
	İşsiz Sayısı Milyon Kişi	İşsiz Sayısı Milyon Kişi	Senaryo 1 İşsiz Sayısı Milyon Kişi	Senaryo 2 İşsiz Sayısı Milyon Kişi	Senaryo 3 İşsiz Sayısı Milyon Kişi
Dünya	179	190	198	210	230
Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği	29	32	33	36	40
Merkez ve Güneydoğu Avrupa (AB Üyesi Olmayan) & CIS	15	16	16	17	18
Güneydoğu Asya ve Pasifik Ülkeleri	16	17	18	18	19
Latin Amerika ve Karayipler	19	20	21	22	23
Orta Doğu	6	6	6	7	8
Kuzey Afrika	7	7	7	7	8
Sahra Altı Afrika	24	25	26	26	28
Bölge	2007	2008	2009		
	İşsizlik Oranı %	İşsizlik Oranı %	Senaryo 1 Oran %	Senaryo 2 Oran %	Senaryo 3 Oran %
Dünya	5,7	6	6,1	6,5	7,1
Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği	5,7	6,4	6,6	7,1	7,9
Merkez ve Güneydoğu Avrupa (AB Üyesi Olmayan) & CIS	8,5	8,8	9,1	9,2	9,8
Güney doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri	5,5	5,7	6	6,1	6,4
Latin Amerika ve Karayipler	7,2	7,3	7,6	8,1	8,3
Orta Doğu	9,4	9,4	9,3	9,3	11
Kuzey Afrika	10,4	10,3	10,2	10,4	11,2
Sahra Altı Afrika	7,9	7,9	7,9	8,1	8,5

Kaynak: ILO (2009); Global Employment Trends: January 2009/ International Labour Office, Geneva

Tabloya bakıldığında krizin iş gücü piyasasındaki olumsuz etkileri açık bir şekilde gözükmektedir. Birinci senaryoya göre, 2009 yılı sonunda küresel işsizlik oranının % 6,1'e yükseleceği ve 198 milyon kişinin işsiz kalacağı tahmin edilmektedir. Bu durum dünya genelinde, 2007 yılındaki işsiz sayısına 18 milyon kişinin daha ilave edilmesi, yani 198 milyon kişinin işsiz yaşaması anlamına gelmektedir. İkinci senaryoda küresel işsizlik oranı 2007 yılına göre % 0,8 oranında artarak % 6,5 seviyesine yükselecektir. Bu durumda dünya genelindeki işsiz sayısı 2007 yılına göre 30 milyon daha artarak 210 milyona yükselecektir. Üçüncü senaryoya göre küresel işsizlik 2009 yılı sonunda 2007 yılına göre % 1,4 oranında artarak % 7,1 seviyesine yükselecektir. Bu durum 2007 yılına göre 2009 yılında 51 milyon kişinin daha işsiz kalacağını, dünyadaki işsiz sayısının da 230 milyonu bulacağını ifade etmektedir.

Türkiye’de bu krizden olumsuz yönde etkilenmiş ve işsizlik oranları rekor seviyelere ulaşmıştır. Türkiye daha önce yaşadığı krizlerden sonra bankacılık sisteminde aldığı önlemler ve ipotekli konut kredilerine yönelik derinleşmiş bir piyasanın olmaması, mevcut küresel krizin etkileri daha çok reel sektörde özellikle ihracat temelli sanayilerde olmuştur. Büyüme oranı, dış ticaret hacmi ve istihdam sürekli küçülmektedir.

Genellikle krizlerin etkilerinin biraz daha geç geldiği işgücü piyasalarının, bu etkiyi atlatalmaları da uzun zaman almaktadır. Buna en iyi örnek yine Türkiye’dir. Türkiye 2001 krizinden sonra yakaladığı yüksek büyüme rakamlarına rağmen işsizlik oranlarında önemli bir değişiklik meydana gelmemiştir. Tabloda 2000-2009 yılları arasındaki işsizlik, büyüme ve kapasite kullanım oranları gösterilmektedir.

Tablo 2: Türkiye’de 2000-2009 Yılları Arası İşsizlik ve Büyüme Oranları

YILLAR	İŞSİZLİK ORANLARI	BÜYÜME ORANLARI	KAPASİTE KULLANIM ORANLARI
2000	6,49	6,77	76,1
2001	8,38	-5,70	71,6
2002	10,35	6,16	76,2
2003	10,54	5,27	78,5
2004	10,29	9,36	81,5
2005	10,25	8,40	80,3
2006	9,86	6,89	81
2007	9,9	4,62	81,8
2008	11	0,9	78,1
2009	14	-4,7	68,9

Kaynak: World Development Indicators (WDI), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK); 2009 ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB); 2010

Tablo incelendiğinde işsizliğin Türkiye’nin yapısal bir sorunu olduğu ortaya çıkmaktadır. Kriz olmasa bile, hali hazırdaki bir sorun olarak işsizlik karşımıza çıkmaktadır. 2002-2006 yılları arası dönemde yüksek kapasite kullanımı ve büyüme rakamlarına karşın işsizlik oranlarında önemli bir değişiklik olmamıştır. Bunun temel nedeni büyümenin daha çok ihracata dayalı sermaye-yoğun bir büyüme olup, üretimde emek-sermaye bileşim yüzdesi de sermaye lehine gerçekleşmesidir. Ayrıca beşeri sermaye yatırımlarının yetersizliği, emeğin üretimdeki verimlilik artışının sağlanamaması ve emeğin beşeri olarak niteliğinin arttırılamaması başlıca nedenler olarak sıralanabilir (Yılmaz, 2005: 75).

Mevcut işsizlik sorununa birde kriz eklenince işsizlik oranları, tarihin en yüksek rakamlarına ulaşmıştır. Küresel krizin yoğun olarak hissedildiği 2008’in Eylül ayından itibaren aylık olarak işsizlik oranları ve kapasite kullanım oranları Tablo 3’te verilmektedir.

Tablo 3: Küresel Kriz Sürecinde İşsizlik ve Kapasite Kullanım Oranları (Aylık)

2008-2009 YILI İSTATİSTİKLERİ (AYLIK)		
AYLAR	İŞSİZLİK ORANI	KAPASİTE KULLANIM ORANI
EYLÜL (2008)	10,3	79,8
EKİM (2008)	10,9	76,7
KASIM (2008)	12,3	72,9
ARALIK (2008)	13,6	64,7
OCAK (2009)	15,5	63,8
ŞUBAT	16,1	63,8
MART	15,8	64,7
NİSAN	14,9	66,8
MAYIS	13,6	70,4
HAZİRAN	13	72,7
TEMMUZ	12,8	72,3
AĞUSTOS	13,4	69,7
EYLÜL	13,4	70,1
EKİM	13,0	71,8
KASIM	13,1	70,7
ARALIK	13,5	69,7
OCAK (2010)	14,5	67,8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK); 2009, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB); 2010

Önlem paketlerinin alınmaya başladığı Kasım 2008 tarihinden sonrası incelendiğinde işsizlik oranlarında önemli bir düşüş olmamakla birlikte ciddi oranlarda artmalar söz konusudur. Mart ve Temmuz ayları arasında işsizlik oranlarında düşme, kapasite kullanım oranında artma olsa da bu tarihten sonra tekrar ters yönde hareket başlamıştır. Krizin etkileri Eylül ayından itibaren dalga dalga gelmiş ve çok kısa sürede kapasite kullanım oranları azalmış, işsizlik oranları rekor seviyelere ulaştığı görülmektedir.

4. SONUÇ

Küresel ekonomik kriz tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye'yi de olumsuz yönde etkilemiştir. 2008 yılının ikinci yarısından günümüze kadar krizin sebep olduğu olumsuz sonuçları gidermek amacı ile 7 adet önlem paketi hazırlanmıştır. Bu önlem paketlerinin hazırlanmasının nedenleri, ekonomiyi harekete geçirmek, azalan dış talep neticesinde ortaya çıkan likidite sorununu azaltmak, iç talebi artırmak, ekonomik büyümeyi sağlamak ve işsizlik sorununun giderilmesidir.

Önlem paketlerinin kısa dönemde etkisi oldukça sınırlı kalmış, belki de ekonomide daha derin yaralar açılmasının önüne geçmiş gözükmektedir. İstihdama yönelik olarak açıklanan 7. önlem paketinin yürürlüğe konulması oldukça gecikmiştir. Böyle bir önlemin kriz öncesi alınması gerekirken krizin neredeyse bütün etkileri görüldüğü halde, halen uygulanmaya başlanmaması, sorunun çözümünün daha çok zaman alacağını göstermektedir. Yüksek büyüme dönemlerinde bile azalmayan işsizlik oranları şu şartlar altında düşürülmesi oldukça zor gözükmektedir.

Daha önceki krizlerde birçok ülke (Güney Kore, Arjantin, Norveç) yüksek işsizlik oranlarıyla mücadele etmek zorunda kalmış ve alınan ciddi önlemlerle kısa sürede olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Ayrıca Türkiye'deki gibi yapısal işsizlik sorunu olan Polonya'da alınan tedbirler ile 2000'li yıllarda yüzde 20 civarında olan işsizlik oranı 2008 yılında yüzde 7'ye kadar düşürmeyi başaramışlardır. Bu önlemler kısaca eğitim alanında gerçekleştirilen reformlar, mevcut istihdamı koruma, istihdamı artırma, mesleki eğitim ve sosyal güvenlik şemsiyesini genişletmek şeklinde sıralanabilir.

Şimdiye kadar alınan önlemler, diğer ülkelerin almış olduğu önlemlerle genel olarak uyum sağlamaktadır. Fakat zamanlaması oldukça gecikmiştir. Özellikle 7. önlem paketi bir an önce devreye sokulmalıdır ve çerçevesi daha da genişletilmelidir.

Türkiye ekonomisindeki iktisadi büyüme politikaları, beşeri sermaye yatırımlarını dikkate alarak geliştirilip reel anlamda ekonominin büyümesine yönelik olmalıdır. Ancak bu tür iktisat politikalarının uygulanması ile sürdürülebilir bir iktisadi büyüme sağlanabilecek ve işsizlik oranı düşük seviyelere düşürülebilecektir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Mustafa (2009). "Küresel Finansal Kriz ve Türkiye'ye Etkileri", http://www.musiad.org.tr/img/yayinlarraporlar/cerceve_dergisi_50_03.pdf, (01.02.2010).
- APAK, Sudi ve Güneş Yılmaz (2009). "Türkiye'de Kriz Döneminde Alınan Ekonomik Önlem Paketleri", *Muhasebe Finansman Dergisi*, Temmuz, 2009, ss 14-23.
- BARAN Dušan, (2009). "Causes and Consequences of the Global Economic Crisis in the Present Period and Its Impact on the Slovak Republic", *22nd Australasian Finance and Banking Conference 2009*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1443072 ##, (01.02.2010).
- EĞİLMEZ, Mahfi (2008). "Küresel Krizin Nedenleri", <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=YazarYazisi&ArticleID=899956&Yazar=MAHF% C4% B0% 20E% C4% 9E% C4% B0LMEZ &Date=23.09.2008&CategoryID=101>, (01.02.2010).
- Hürriyet (2009). <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11033757>, (14.12.2009).
- ILO (2009). *Global Employment Trends: January 2009*.
- Milliyet (2009). <http://www.milliyet.com.tr/sifir-faizli-kredi-basladi/ekonomi/sondakikaarsiv/08.05.2010/1021041/default.htm>, (12.12.2009).
- ÖZ, Sumru (2009). "Kriz Sonrasında İşsizliği Düşürmek Mümkün: Güney Kore Deneyimi", http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn0915.pdf, (14.02.2010).
- ÖZ, Sumru (2009). "Kriz Sonrasında İşsizliği Düşürmek Mümkün II: Arjantin Deneyimi", http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn0916.pdf, (14.02.2010).

- ÖZ, Sumru (2009). “Kriz Sonrasında İşsizliği Düşürmek Mümkün III: Norveç Deneyimi”, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn0919.pdf, (14.02.2010).
- ÖZ, Sumru (2009). “Yapısal İşsizliği Düşürmek Mümkün: Polonya Deneyimi”, http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1002.pdf, (14.02.2010).
- Referans (2009). http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=119642, (14.12.2009).
- Resmi Gazete (2009). “5838 Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, *28.02.2009 Tarih ve 27155 Sayılı Resmî Gazete*, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/02/20090228.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/02/20090228.htm>, (12.12.2009).
- SEDEFED (2009). “Kronolojik Olarak Önlem Paketleri”, <http://www.sedefed.org/default.aspx?pid=60978&nid=57158>, (12.12.2009).
- TCMB (2010). <http://evds.tcmb.gov.tr/>, (14.01.2010).
- TÜİK (2009). www.tuik.gov.tr, (14.01.2010).
- WB (2009). “World Development Indicators”, <http://ddp-ext.worldbank.org.proxygw.wrlc.org/ext/DDPQQ/report.do?method=showReport>, (14.01.2010).
- YILMAZ, Özlem Gökteş (2005). “Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedenellik İlişkisi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı: 2, Kasım, 2005, ss. 63-76.